

Hợp tác quốc phòng vùng lãnh thổ Đài Loan và Mỹ giai đoạn 2016-2023

Trần Hoàng Long*, Nguyễn Đức Tùng**

Nhận ngày 18 tháng 4 năm 2023. Chấp nhận đăng ngày 24 tháng 7 năm 2023.

Tóm tắt: Mặc dù Mỹ không có quan hệ ngoại giao chính thức với vùng lãnh thổ Đài Loan, Trung Quốc (sau đây viết tắt là Đài Loan) nhưng hai bên luôn có sự hợp tác chặt chẽ trên nhiều lĩnh vực: kinh tế, khoa học - công nghệ, văn hóa, giáo dục, thể thao, giao lưu nhân dân..., đặc biệt là hợp tác quốc phòng. Hiện nay, do tác động những biến động của cục diện thế giới và khu vực cùng nhu cầu đảm bảo an ninh, hợp tác quốc phòng đã trở thành một trong những lĩnh vực hợp tác nổi bật nhất giữa Đài Loan và Mỹ. Bài viết phân tích một số nhân tố tác động, thực trạng hợp tác quốc phòng Đài Loan - Mỹ từ 2016-2023 trên lĩnh vực: huấn luyện đào tạo, mua bán vũ khí và hợp tác hải quân giữa hai bên, qua đó đưa ra một số đánh giá và nhận xét về hợp tác quốc phòng của Đài Loan và Mỹ.

Từ khóa: Hợp tác quốc phòng, Đài Loan, Mỹ.

Phân loại ngành: Chính trị học

Abstract: Although the United States does not have diplomatic relations with Taiwan territory (abbreviated as Taiwan), the two sides always have close cooperation in many fields: economy, science-technology, culture, education, sports, people-to-people exchange..., especially defense cooperation. Currently, due to the impact of the global and regional context, the need to protect security, the defense cooperation has become one of the most effective fields of cooperation between Taiwan and the United States. The paper analyzes a number of influencing factors, the current status of defense cooperation between Taiwan and the United States in the fields of training, arms sales and naval cooperation between the two sides, thereby making some assessments and comments on defense cooperation between Taiwan and the United States.

Keywords: Defense cooperation, Taiwan, United States.

Subject classification: Political Science

1. Mở đầu

Trong những năm gần đây, dưới sự lãnh đạo của Chủ tịch Tập Cận Bình, Trung Quốc thực hiện “giấc mộng Trung Hoa” với mục tiêu đến năm 2049 Trung Quốc trở thành siêu cường đối đẳng, thiết lập cơ chế G2 với Mỹ. Đài Loan được xác định là “lợi ích cốt lõi” của Cộng hòa Nhân dân Trung Hoa. Cùng với đó, ngân sách dành cho quốc phòng của Trung Quốc hàng năm tăng với mức hai con số giúp Trung Quốc đẩy nhanh quá trình hiện đại hóa quân đội với nhiều vũ khí tối tân hiện đại: 03 tàu sân bay, chiến đấu cơ thế hệ thứ 5, mua của Nga hệ thống phòng không S-400..., tăng cường các cuộc tập trận với các phương án tác chiến bao vây, phong tỏa, đổ bộ chiếm đảo. Do đó, áp lực an ninh từ phía đại lục không ngừng gia tăng mạnh mẽ về phía Đài Loan. Khác với các đời lãnh đạo tiền nhiệm có xu hướng “xích lại gần” đại lục, bà Thái Anh Văn sau khi lên cầm quyền (từ năm 2016 và tái đắc cử năm 2020) thực thi chính sách đối ngoại “cứng rắn” với Trung Quốc, củng cố và tăng cường quan hệ với Mỹ, bởi quốc gia này luôn là nhà bảo trợ an ninh cho Đài Loan

* Viện Nghiên cứu Đông Bắc Á.

Email: tranlonghoangjp@gmail.com

** Viện Nghiên cứu Ấn Độ và Tây Nam Á.

và là đối tác quốc phòng quan trọng số một của Đài Loan. Do đó, hợp tác quốc phòng với Mỹ là “hòn đá tảng” trong chính sách đối ngoại và luôn được các nhà lãnh đạo của chính quyền Đài Loan coi trọng, tìm cách duy trì và tăng cường nhằm hiện đại hóa quân đội, nâng cao năng lực phòng vệ, đảm bảo an ninh cho Đài Loan. Hợp tác quốc phòng Đài Loan - Mỹ dưới thời bà Thái Anh Văn cầm quyền đạt được những dấu ấn quan trọng so với giai đoạn trước đây xuất phát từ nhiều yếu tố như: sự biến đổi phức tạp và khó lường của cục diện quốc tế và khu vực, cạnh tranh chiến lược Mỹ - Trung, lực cầu từ phía Đài Loan, lực cung từ phía Mỹ, áp lực an ninh đến từ Trung Quốc... phục vụ cho mục tiêu chiến lược của mỗi bên.

2. Những nhân tố thúc đẩy hợp tác quốc phòng Đài Loan và Mỹ

(i) Bối cảnh tình hình thế giới, khu vực từ thập niên thứ hai của thế kỷ XXI tiếp tục diễn biến phức tạp, sự cạnh tranh quyết liệt giữa các nước lớn ngày càng diễn ra gay gắt, nổi bật nhất là giữa Mỹ - Trung và Mỹ - Nga. Tại châu Âu, Mỹ tiếp tục tăng cường liên minh với các nước phương Tây, củng cố và mở rộng NATO, tạo ưu thế chiến lược tiến về phía Đông “thu hẹp” không gian ảnh hưởng của Nga (Hoàng Khắc Nam, 2016: 66). Ở khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương, sự trỗi dậy mạnh mẽ của Trung Quốc về kinh tế đã nhanh chóng chuyển hóa sang sự trỗi dậy về chính trị và quân sự. Trung Quốc cố gắng lấp đầy “khoảng trống quyền lực” mà Mỹ tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương, Sáng kiến “Vành đai, Con đường” (BRI)... thực hiện “Giấc mơ Trung Hoa” với mục tiêu đến năm 2049 vươn lên trở thành siêu cường, thiết lập cơ chế G2 với Mỹ. Điều này khiến cạnh tranh chiến lược Mỹ - Trung càng trở nên gay gắt, gia tăng về cường độ và phạm vi trên quy mô toàn cầu. Để kiềm chế “tham vọng” của Trung Quốc là trở thành siêu cường đối đẳng thách thức địa vị số một toàn cầu của mình, Mỹ thực hiện chiến lược “Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương” nhằm thắt chặt hợp tác an ninh - quốc phòng các nước ở khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương như: Nhật Bản, Ấn Độ, Australia, Đài Loan để “kiềm chế” Trung Quốc.

(ii) Tình hình chính trị - an ninh khu vực Đông Bắc Á giai đoạn này cũng có những diễn biến phức tạp. Mâu thuẫn giữa các quốc gia về tranh chấp biển và hải đảo gia tăng với các điểm nóng ở khu vực Đông Bắc Á; những thành tựu vượt bậc về công nghệ tên lửa và vũ khí hạt nhân của Cộng hòa Dân chủ Nhân dân Triều Tiên, tranh chấp đảo Senkaku/Điếu Ngư giữa Nhật Bản và Trung Quốc, cùng với quan hệ căng thẳng về vấn đề Eo biển Đài Loan,... đẩy quan hệ các quốc gia và vùng lãnh thổ tại khu vực này vào tình trạng căng thẳng, nghi kỵ và bất an, tăng ngân sách quốc phòng, chạy đua vũ trang để có thể tự bảo vệ chủ quyền an ninh của mình. Trước bối cảnh như vậy, Đài Loan phải tăng cường mua sắm vũ khí, hiện đại hóa quân đội, Mỹ luôn là đối tác truyền thống và tin cậy hàng đầu có thể giúp Đài Loan thực hiện mục tiêu nói trên. Tổng thống Mỹ Joe Biden nhiều lần nhấn mạnh “Mỹ sẵn sàng sử dụng quân đội để bảo vệ Đài Loan trong trường hợp vùng lãnh thổ này bị Trung Quốc tấn công” (CNBC, 2022). Tháng 8/2022, việc Chủ tịch Hạ viện Mỹ Nancy Pelosi đến thăm Đài Loan gây ra phản ứng mạnh mẽ từ Trung Quốc. Để đáp trả chuyển thăm nói trên, Trung Quốc đã phản ứng quyết liệt về mặt ngoại giao, tiên hành diễn tập các phương án bao vây và phong tỏa Đài Loan, tập trận bắn đạn thật cũng như cắt đứt một số kênh liên lạc quân sự với Mỹ (The Guardian, 2022).

(iii) Năm 2010, Trung Quốc trở thành nền kinh tế lớn thứ hai thế giới, ngân sách quốc phòng Trung Quốc hằng năm tăng cao hơn mức tăng trưởng GDP, liên tục đứng thứ hai thế giới (sau Mỹ) và vượt xa ngân sách quốc phòng của các nước phát triển khác, trọng tâm là phát triển bốn trụ cột: biển, vũ trụ, không gian mạng và hạt nhân. Kể từ Đại hội XIX đến nay, Trung Quốc tiếp tục thúc đẩy cải cách, hiện đại hóa quốc phòng và quân đội nhằm cạnh tranh ảnh hưởng với Mỹ ở khu vực cũng như trên phạm vi toàn cầu (Phan Thị Thùy Dung, 2022).

Trung Quốc thay đổi phương châm từ “giấu mình chờ thời” sang chuyển sang “hành động thể hiện” nhằm cạnh tranh vị trí số một với Mỹ. Đặc biệt, Trung Quốc đặt mục tiêu thu hồi Đài Loan vào năm 2049 nhân kỷ niệm 100 năm ngày thành lập nước Cộng hòa Nhân dân Trung Hoa đã làm gia tăng nguy cơ xảy ra một cuộc tấn công quân sự vào Đài Loan (Nghiên cứu Quốc tế, 2022).

Sách trắng *Vấn đề Đài Loan và sự thống nhất của Trung Quốc trong kỷ nguyên mới 2022* nhấn mạnh: “Giải quyết vấn đề Đài Loan và hiện thực hóa sự thống nhất hoàn toàn của Trung Quốc là khát vọng của toàn thể nhân dân Trung Quốc... Trung Quốc luôn xem Đài Loan là một phần lãnh thổ không thể tách rời và Trung Quốc sẽ không từ bỏ việc sử dụng vũ lực... Điều này nhằm đề phòng sự can thiệp từ bên ngoài và mọi hoạt động ly khai” (Xinhua, 2022).

Các căn cứ quân sự được Trung Quốc xây dựng trên các đảo nhân tạo ở Biển Đông. Hải quân Trung Quốc (PLAN) đã nói về khả năng của lực lượng hải quân “biển xanh” (blue-water) có thể thể hiện sức mạnh ngày càng tăng của các tàu chiến Trung Quốc ở khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương và trên quy mô toàn cầu nhằm cạnh tranh với Mỹ. Điều này thúc đẩy Đài Loan thúc đẩy hợp tác quốc phòng với Mỹ để hiện đại hóa/ hệ thống vũ khí của mình tăng cường khả năng phòng thủ trước áp lực an ninh ngày càng gia tăng từ phía Trung Quốc. Đối với Mỹ, tăng cường hợp tác quốc phòng Đài Loan nhằm “kiềm chế” sự trỗi dậy của Trung Quốc đại lục để duy trì trật tự thế giới do Mỹ lãnh đạo.

(iv) Bên cạnh đó, Đài Loan dưới thời nhà lãnh đạo Thái Anh Văn đã đạt được nhiều thành tựu. Tháng 1/2016, trong cuộc tổng tuyển cử Đài Loan 2016, bà Thái Anh Văn, ứng viên đảng Dân chủ Tiến bộ (DPP) đã giành chiến thắng. Với chiến thắng đó bà trở thành người đứng đầu chính quyền Đài Loan, Trung Quốc đã bày tỏ sự không hài lòng với việc Đài Loan từ chối chấp nhận “Đồng thuận năm 1992” (Yeni Wong, Ho-I Wu, and Kent Wang, 2016). Tháng 5/2016, bà Thái Anh Văn chính thức tuyên thệ nhậm chức, trong bài phát biểu sau chiến thắng của cuộc tổng tuyển cử 2016, bà Thái Anh Văn tuyên bố: “hệ thống dân chủ, bản sắc dân tộc và không gian quốc tế của chúng tôi phải được tôn trọng, bất kỳ hình thức đàn áp nào cũng sẽ gây tổn hại mối quan hệ giữa hai bờ eo biển” (Hồng Thủy, 2016) và nhấn mạnh: “tôn trọng tự do hàng hải ở Biển Đông và cùng tìm kiếm một giải pháp hòa bình cho các tranh chấp trên cơ sở luật pháp quốc tế, bao gồm Công ước Liên Hợp quốc về Luật Biển 1982 (UNCLOS), bảo vệ tự do hàng không hàng hải ở Biển Đông và phản đối việc bồi lấp, xây dựng đảo nhân tạo mà Trung Quốc tiến hành” (Hồng Thủy, 2016).

Từ năm 2019, nền kinh tế Đài Loan đạt được mức tăng trưởng cao hơn so với các đối thủ trong khu vực là Hàn Quốc và Hồng Kông, GDP của Đài Loan đã tăng 3% vào năm 2020. Đó là cơ sở để Đài Loan có thể tăng chi tiêu quốc phòng của mình, ngân sách quốc phòng dành cho quân đội Đài Loan 17 tỷ USD (năm 2022), 19 tỷ USD (năm 2023). Sự hỗ trợ quân sự tiếp tục đến từ Mỹ dưới hình thức bán vũ khí, và Tổng thống Joe Biden đã nhiều lần tuyên bố Mỹ sẽ bảo vệ cho Đài Loan nếu hòn đảo này bị Trung Quốc tấn công, và chính sách của Mỹ đối với Đài Loan sẽ không thay đổi (David Brunnstrom, Trevor Hunnicutt, 2023).

(v) Sự lớn mạnh của Trung Quốc đe dọa đến vị trí siêu cường số một của Mỹ, điều này đã làm vai trò của Mỹ ở khu vực giảm dần, đặc biệt là ở Đông Á. Do đó, Mỹ buộc phải thực thi chính sách để “kiềm chế” Trung Quốc lấy lại vị trí, vai trò của Mỹ ở khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương. Để làm được điều này, Mỹ có bước thay đổi chủ động hơn trong cách tiếp cận Đài Loan nhằm cường quan hệ Mỹ - Đài Loan. Đây là một chiến thuật quan trọng trong cuộc cạnh tranh chiến lược Mỹ - Trung ở khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương.

3. Thực trạng hợp tác quốc phòng Đài Loan và Mỹ

3.1. Hợp tác trên phương diện pháp lý

Ngay sau khi ông Donald Trump giành chiến thắng trong cuộc bầu cử Tổng thống Mỹ, ngày 2/12/2016, bà Thái Anh Văn đã gọi điện chúc mừng, đây là lần đầu tiên một Tổng thống Mỹ có giao tiếp chính thức với người đứng đầu đảo Đài Loan kể từ năm 1979, động thái khiến Bắc Kinh “tức giận” (Caren Boham, David Brunnstrom, 2016). Ông D. Trump cũng tăng cường bán vũ khí và tiếp xúc ngoại giao với Đài Loan. Một trong những hành động chính sách đối ngoại cuối cùng của chính quyền ông là dỡ bỏ các hạn chế hạn chế ngăn quan chức Mỹ và Đài Loan giao thiệp (Caren Boham, David Brunnstrom, 2016).

Tháng 6/2018, Mỹ đã khánh thành trụ sở mới của Viện Hoa Kỳ ở Đài Loan, một cơ quan trên thực tế đóng vai trò như Đại sứ quán của Mỹ tại Đài Loan, đánh dấu một cột mốc lịch sử trong quan hệ Đài Loan - Mỹ. Tham dự sự kiện có Chủ tịch Hạ viện Mỹ Paul Ryan và ông William Moser, quyền giám đốc Cục Điều hành các tòa nhà ở nước ngoài của Bộ Ngoại giao Mỹ. Văn phòng trị giá 255,6 triệu USD, rộng gần 15.000 m² và bắt đầu hoạt động vào cuối năm 2018, được xây dựng trong một ngọn đồi ở Đài Bắc và được thủy quân lục chiến Mỹ thường xuyên tuần tra canh gác và được bảo vệ cẩn trọng và Trung Quốc “không hài lòng” (Ministry of Foreign Affairs, Republic of China (Taiwan), 2018).

Trong thời gian ngắn kể từ khi đắc cử, Tổng thống Mỹ J. Biden đã đặt mục tiêu trung tâm là hàn gắn các mối quan hệ ngoại giao trên toàn cầu khác biệt với các chính sách của người tiền nhiệm D. Trump. Ngoại lệ, Tổng thống J. Biden tiếp tục tăng cường quan hệ với Đài Loan và tiếp tục theo đuổi đường lối cứng rắn với Trung Quốc đại lục. Cùng với việc D. Trump mở rộng quan hệ với Đài Loan, Tổng thống J. Biden đã mời bà Tiêu Mỹ Cẩm, người đứng đầu Văn phòng Văn hóa và Kinh tế Đài Bắc tại Mỹ vào ngày 20/1/2021 đến dự lễ nhậm chức của ông J. Biden. Tương tự như vậy, ông J. Biden đã sử dụng những lời lẽ gay gắt để lên án hoạt động quân sự của Trung Quốc xung quanh Đài Loan: “chúng tôi kêu gọi Bắc Kinh ngừng áp lực quân sự, ngoại giao và kinh tế đối với Đài Loan, cam kết của Mỹ đối với Đài Loan là vững chắc như thạch” (Hannah Grothusen, 2021). Tổng thống J. Biden đã giữ chính sách thời ông D. Trump đã tự do hóa các quy tắc giao thiệp với các quan chức Đài Loan và đã tiến thêm một bước trong việc xây dựng mối quan hệ bằng cách mở lại các cuộc đàm phán về Hiệp định khung Thương mại và Đầu tư (TIFA) (Hannah Grothusen, 2021). So với các chính quyền tiền nhiệm, chính quyền của Tổng thống D. Trump và chính quyền Tổng thống J. Biden đã “đi xa hơn” với việc tăng cường hợp tác quốc phòng Mỹ - Đài Loan với sự ra đời của các đạo luật nhằm củng cố hợp tác quốc phòng Đài Loan - Mỹ:

Vào ngày 13/8/2018, Tổng thống D. Trump đã thông qua Đạo luật Ủy quyền Quốc phòng John S. McCain (NDAA 2019) cho năm tài chính 2019 (Jim Garamone, 2018). Sự ra đời của đạo luật này thể hiện sự ủng hộ của lưỡng đảng trong Quốc hội Mỹ và các quan chức quốc phòng Mỹ dành cho Đài Loan, Đạo luật này hỗ trợ thêm cho hợp tác quốc phòng với Đài Loan (United States Congress, 2019). Tháng 9/2022, Thượng viện Mỹ đã thông qua Dự luật mang tên “Taiwan Policy Act of 2022” nhằm thúc đẩy ủng hộ an ninh - quốc phòng với Đài Loan, dự luật được Tổng thống Mỹ ký ban hành vào cuối năm 2022. Đây là vấn đề nhận được sự đồng thuận rất cao ở lưỡng viện Quốc hội Mỹ, xem Đài Loan là đối tác chiến lược ở Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương. Theo đó, Đài Loan sẽ được viện trợ 4,5 tỷ USD cho lĩnh vực an ninh - quốc phòng trong vòng 4 năm (2023-2027), được hậu thuẫn tối đa để tham gia các tổ chức quốc tế và hàng loạt biện pháp trừng phạt áp đặt lên Trung Quốc - trong trường hợp nước này có động thái quân sự đe dọa hòn đảo Đài Loan. Dự luật “Taiwan Policy Act of 2022” tạo nền tảng vững chắc cho sự can dự mạnh mẽ hơn, dự luật này cũng khiến quan hệ Mỹ - Trung trở lên căng thẳng hơn (Senate Committee on Foreign Relations, 2022).

Đầu tháng 12/2022, Hạ viện Mỹ đã thông qua Dự luật Ủy quyền Quốc phòng (NDAA) cho năm 2023, bao gồm khoản hỗ trợ quốc phòng và cho vay 10 tỷ USD để Đài Loan mua sắm vũ khí từ Mỹ. Dự luật NDAA sẽ cho phép Mỹ cung cấp các khoản hỗ trợ quân sự trị giá 2 tỷ USD/năm (từ 2023-2027) cho Đài Loan, để viện trợ cũng như cho Đài Loan vay nhằm mua khí tài, dịch vụ quân sự Mỹ (The White House, 2022). Dự luật NDAA cũng cho phép Tổng thống J. Biden cung cấp cho Đài Loan các mặt hàng quốc phòng từ kho dự trữ của Mỹ hoặc các dịch vụ như huấn luyện quân sự, với giá trị 1 tỷ USD/năm. Theo dự luật NDAA, các bộ trưởng ngoại giao, quốc phòng ưu tiên và đẩy nhanh xử lý các yêu cầu từ Đài Loan theo chương trình bán hàng quân sự cho bên ngoài” (House Armed Services Committee, 2022). Thượng nghị sĩ Bob Menendez, Chủ tịch Ủy ban Đối ngoại Hạ viện Mỹ cho biết: “NDAA sẽ tăng cường đáng kể quan hệ đối tác quốc phòng của Mỹ với Đài Loan nhằm để giải quyết thỏa đáng mối đe dọa mà Trung Quốc gây ra ở Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương” (Mallory Shelbourne, 2022).

Có thể thấy, các văn bản pháp lý trên không chỉ được ban hành bởi Tổng thống Mỹ mà còn từ lưỡng viện Quốc hội Mỹ. Đối với vấn đề Đài Loan, cả chính quyền và cơ quan lập pháp Mỹ đều ra sức ủng hộ và thúc đẩy các cơ chế pháp lý, vấn đề Đài Loan luôn nhận được sự thống nhất cao. Các đạo luật được thông qua đã tạo cơ sở pháp lý quan trọng trong việc thúc đẩy hợp tác quốc phòng Mỹ - Đài Loan, nhiều văn bản có ý nghĩa quan trọng để chính quyền đảo Đài Loan củng cố vị thế chính trị của mình. Trong chiến lược an ninh quốc gia năm 2022 của mình, Mỹ coi Trung Quốc là đối thủ cạnh tranh chiến lược và mối đe dọa chiến lược lớn nhất. Ngoại trưởng Mỹ Blinken tuyên bố: “Trong thời gian tới, Mỹ sẽ tiếp tục tăng cường hợp tác quốc phòng với Đài Loan, bao gồm cả tăng cường bán vũ khí tối tân giúp Đài Loan nâng cao năng lực quốc phòng, yêu cầu Trung Quốc đại lục giảm sức ép về an ninh, ngoại giao và kinh tế đối với Đài Loan” (Sở Ngoại vụ Tiền Giang, 2021).

3.2. Hợp tác mua bán vũ khí

Trong các lĩnh vực hợp tác quốc phòng Đài Loan - Mỹ, hợp tác mua bán vũ khí là khía cạnh được chú trọng và đạt được nhiều thành tựu. Mỹ bán vũ khí cho Đài Loan phần lớn theo cam kết của Đạo luật Quan hệ Đài Loan năm 1979. Theo Đạo luật Quan hệ Đài Loan năm 1979: “Mỹ sẽ cung cấp cho Đài Loan các thiết bị quốc phòng và dịch vụ quốc phòng với số lượng cần thiết để giúp Đài Loan duy trì đầy đủ khả năng tự vệ”. Trong khi chính thức công nhận Trung Quốc và có quan hệ ngoại giao chính thức với Bắc Kinh, kể từ đó, mọi chính quyền của Tổng thống Mỹ đều duy trì quan hệ không chính thức với Đài Loan và thông báo cho Quốc hội Mỹ về việc bán vũ khí cho Đài Loan” (Forum on the Arms Trade, 2023).

Trong bối cảnh Đài Loan lo ngại về sự hiện đại hóa mạnh mẽ của quân đội của Trung Quốc đã khiến Đài Loan đẩy mạnh đầu tư mua sắm quốc phòng. Nếu như chính quyền B. Obama (tháng 1/2009 - tháng 1/2017) đã bán hơn 20 tỷ USD vũ khí cho Đài Loan thì từ khi lên nắm quyền vào tháng 1/2017, chính quyền thời tổng thống D. Trump đã bán vũ khí cho Đài Loan 11 lần trong 4 năm (tháng 1/2017 - tháng 1/2021), với số tiền 18,3 tỷ USD (Forum on the Arms Trade, 2023). Về nội dung, các thương vụ mua bán vũ khí giữa Đài Loan và Mỹ dưới thời Tổng thống D. Trump gồm dự án bán vũ khí cho Đài Loan và phụ tùng thay thế cho máy bay chiến đấu F-16, các máy bay quân sự, xe tăng và tên lửa chống hạm Harpoon và tên lửa di động tấn công mặt đất tầm xa cùng dịch vụ hậu cần nhằm nâng cao sức mạnh không quân và năng lực tác chiến của quân đội Đài Loan (Forum on the Arms Trade, 2023).

Chính quyền J. Biden tiếp tục theo đuổi mối quan hệ quốc phòng chặt chẽ hơn với Đài Loan, dưới thời Chính quyền J. Biden (tháng 1/2021 - tháng 6/2023), chính quyền Mỹ J. Biden đã bán vũ khí cho Đài Loan 11 lần trong hơn 2 năm, với số tiền 3,85 tỷ USD vũ khí (Forum on the Arms Trade, 2023). Về nội dung, các thương vụ mua bán vũ khí giữa Đài Loan và Mỹ dưới thời Tổng thống Mỹ J. Biden gồm: mua bán linh kiện, phụ tùng để thay thế và sửa chữa cho hệ thống tàu chiến của Đài Loan, cũng như hỗ trợ kỹ thuật hậu cần, mua hệ thống cảnh báo radar sớm, Đài Loan mua tên lửa Harpoon có khả năng đánh chìm tàu chiến, bảo dưỡng phi đội máy bay quân sự như tiêm kích F-16, chiến đấu cơ nội địa F-CK-1 và các loại máy bay nội địa sử dụng hệ linh kiện do Mỹ sản xuất, mua bán xe bọc thép CM-34 (Forum on the Arms Trade, 2023).

Điều đáng chú ý ở đây là, từ năm 2017 - 2023, Mỹ đã thay đổi phương thức bán cả gói dưới thời B. Obama, thể hiện đặc điểm mới là chính quyền và doanh nghiệp cùng thực hiện. Trước năm 2017, Mỹ bán vũ khí cho Đài Loan theo phương thức mua bán giữa theo kênh 1 và thông báo cho Quốc hội Mỹ về việc bán vũ khí cho Đài Loan, doanh nghiệp tư nhân chỉ có vai trò phối hợp hỗ trợ (Forum on the Arms Trade, 2023). Tuy nhiên, sau khi ông D. Trump lên cầm quyền vào năm 2017, Mỹ chủ động đẩy các doanh nghiệp sản xuất vũ khí lên phía trước, đồng ý để các doanh nghiệp này trực tiếp đàm phán với Đài Loan. Từ đó, chủ thể tiêu thụ cũng chuyển từ phương thức chính quyền chủ đạo, tư nhân phối hợp trước đây sang phương thức chính quyền và tư nhân cùng làm, tư nhân đi trước.

Hiện nay, chính quyền Mỹ thường lựa chọn thời kỳ quan hệ Mỹ - Trung Quốc đại lục “nhảy cảm” để khởi động một thương vụ bán vũ khí mới cho Đài Loan. Hiện nay, chính quyền Mỹ chủ yếu tập trung tối đa hóa lợi ích đàm phán thương mại Mỹ - Trung Quốc đại lục, quan hệ Mỹ - Trung Quốc đại lục đang rơi vào thời kỳ “nhảy cảm”, đặc biệt là sau khi Chủ tịch Hạ viện Mỹ Nancy Pelosi đến thăm Đài Loan năm 2022 gây ra phản ứng mạnh mẽ từ Trung Quốc. Điều đó cho thấy chính quyền Mỹ không né tránh phản ứng gay gắt của Đại lục và thẳng thắn thừa nhận sự hợp tác quốc phòng giữa Mỹ và Đài Loan.

3.3. Hợp tác hải quân

Nếu như dưới thời Tổng thống B. Obama, tàu chiến Mỹ chỉ tuần tra trung bình khoảng 1-3 lần/năm thì số lượt qua lại của tàu chiến Mỹ dưới thời Tổng thống D. Trump đã có sự tăng cường sự qua lại tại Eo biển Đài Loan. Từ năm 2017 đến 2019, tàu chiến Mỹ thường xuyên băng qua Eo biển Đài Loan trung bình từ 3-5 lần/năm, từ năm 2020-2022, các tàu hải quân Mỹ đã đi qua Eo biển Đài Loan gần như hàng tháng khiến Bắc Kinh “tức giận”. Đặc biệt, Hải quân Mỹ đã đi qua Eo biển Đài Loan 13 lần vào năm 2020, các hoạt động như vậy thường mất từ 8 đến 12 tiếng và được quân đội Trung Quốc giám sát chặt chẽ (Hannah Grothusen, 2021).

Gần đây, vào tháng 9/2022, tàu khu trục trang bị tên lửa dẫn đường USS Dewey lớp Arleigh Burke USS Higgins (DDG 76) và khinh hạm lớp Halifax HMCS Vancouver (FFH 331) của Hải quân Hoàng gia Canada, theo Hạm đội 7 của Hải quân Mỹ trên khu vực châu Á - Thái Bình Dương đã đi qua Eo biển Đài Loan. Hải quân Mỹ tuyên bố: “hai tàu đã thực hiện một chuyến đi “thông thường” qua Eo biển Đài Loan - qua vùng biển nơi quyền tự do hàng hải và hàng không trên biển được áp dụng theo luật pháp quốc tế, hoạt động của 2 chiếc tàu “thể hiện cam kết của Mỹ và các đồng minh, đối tác đối với một Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương: Tự do và rộng mở”, sự hợp tác này đại diện cho trọng tâm trong cách tiếp cận của chúng tôi đối với một khu vực an toàn và thịnh vượng, trong đó Đài Loan là một phần không thể thiếu của cam kết ấy” (Joseph Yeh, 2022). Hoạt động mới nhất tiếp nối căng thẳng tại khu vực này với việc Trung Quốc đưa hàng chục máy bay đi vào vùng nhận diện phòng không của Đài Loan. Trung Quốc chỉ trích việc Mỹ và Canada đưa tàu qua Eo biển Đài Loan đe dọa hòa bình và ổn định tại khu vực. Đáp lại, Bộ ngoại giao Trung Quốc tuyên bố: “Trung Quốc có quyền chủ quyền và quyền hành chính đối với Eo biển Đài Loan, Đài Loan là một phần lãnh thổ của Trung Quốc và bác bỏ tuyên bố của Mỹ rằng eo biển này nên được coi là vùng biển quốc tế, trong khi Chính phủ Đài Loan hoan nghênh việc đi lại như vậy” (Joseph Yeh, 2022).

4. Đánh giá và nhận xét

Hợp tác quốc phòng Đài Loan - Mỹ đã đạt được những thành tựu đáng kể, mang lại lợi ích cho cả hai bên:

(i) Đối với Mỹ, hợp tác quốc phòng với Đài Loan góp phần củng cố mạng lưới các đối tác ở khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương, thông qua đó duy trì và nâng cao ảnh hưởng của Mỹ ở khu vực, bởi “gắn chặt” một Đài Loan cả về sức mạnh kinh tế và quân sự sẽ giúp thay đổi cán cân sức mạnh ở khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương theo hướng có lợi cho Mỹ. Đông Bắc Á là một khu vực tiềm ẩn nhiều nguy cơ bất ổn như sự bất ổn ở bán đảo Triều Tiên, căng thẳng giữa Đài Loan và Trung Quốc ở Eo biển Đài Loan. Do vậy, việc tăng cường sức mạnh hải quân và không quân cho Đài Loan không những góp phần chia sẻ một phần trách nhiệm tuần tra các tuyến đường biển quan trọng mà còn góp phần “kiềm chế” Sáng kiến “Vành đai, Con đường” của Trung Quốc. Do đó, Mỹ có lợi ích lớn khi Đài Loan có đủ năng lực đảm bảo an ninh quốc gia và an ninh khu vực, giúp giảm bớt gánh nặng an ninh - quốc phòng của Mỹ.

(ii) Đối với Đài Loan, thông qua các hoạt động mua bán vũ khí, huấn luyện, đào tạo, tuần tra trên biển, quân đội Đài Loan có dịp được tiếp cận các loại vũ khí tối tân, hiện đại của Mỹ, Hải quân Đài Loan được học hỏi kinh nghiệm tác chiến, tuần tra và tác chiến trên biển của quân đội Mỹ,

giúp nâng cao năng lực tuần tra và tác chiến của chính quân đội Đài Loan, khiến lực lượng quân đội có thêm sự tự tin trong thực hiện nhiệm vụ bảo vệ lãnh thổ trong bối cảnh căng thẳng ở Eo biển Đài Loan.

Tuy nhiên, việc Mỹ bán vũ khí cho Đài Loan cũng gây ra căng thẳng đối với quan hệ Mỹ - Trung. Tại buổi họp báo thường kỳ của Bộ Ngoại giao Trung Quốc ngày 8/12/2022, người phát ngôn Bộ Ngoại giao Trung Quốc Mao Ninh đã thể hiện sự phản đối mạnh mẽ của Trung Quốc trước thông tin Mỹ bán vũ khí cho Đài Loan (Trung Quốc): “Việc Mỹ bán vũ khí cho Đài Loan (Trung Quốc) là hành vi gây tổn hại đến chủ quyền và lợi ích an ninh của Trung Quốc. Hành động của Mỹ đã vi phạm nguyên tắc một Trung Quốc và 3 thông cáo chung Trung - Mỹ, đặc biệt là các điều khoản của thông cáo chung 17/8/2022. Trung Quốc sẽ đáp trả mạnh mẽ” (Hạnh Phúc, 2022). Bộ Ngoại giao Trung Quốc ngày 2/3/2023 tuyên bố cương quyết phản đối Mỹ bán vũ khí cho Đài Loan và kêu gọi Mỹ ngừng bán vũ khí, ngừng liên lạc quân sự với Đài Loan. Ngày 2/3/2023, Cơ quan Phòng vệ Đài Loan thông báo phát hiện 29 máy bay và 4 tàu hải quân Trung Quốc hoạt động gần hòn đảo. Trong số đó, có 21 máy bay đã bay vào khu vực phía tây nam của vùng nhận diện phòng không (ADIZ) của Đài Loan. Trước đó một ngày, Đài Loan cũng phát hiện 25 máy bay và 3 tàu của Trung Quốc có hoạt động tương tự (Vi Trân, 2023).

Như vậy, từ những động thái trên, có thể thấy rằng, hợp tác quốc phòng Đài Loan - Mỹ đã có những bước phát triển mới, đặc biệt là hợp tác mua bán vũ khí, huấn luyện, đào tạo, tuần tra trên biển. Hợp tác quốc phòng Đài Loan - Mỹ những năm gần đây phát triển mạnh mẽ xuất phát từ cả hai phía:

Về phía Đài Loan: mong muốn phát triển hợp tác quốc phòng Đài Loan - Mỹ của chính quyền Đài Loan dưới thời nhà lãnh đạo Thái Anh Văn. Kể từ khi nắm quyền vào năm 2016, bà Thái Anh Văn đã từ bỏ các chính sách thân Trung Quốc đại lục có từ giai đoạn cầm quyền của người tiền nhiệm trước đó. Tháng 1/2020, bà Thái Anh Văn tuyên bố: “Đài Loan sẽ xem xét lại chủ trương không được ưa chuộng của mình về quan hệ chặt chẽ hơn với Trung Quốc” (Ben Blanchard, 2020). Trong cuộc họp sau đó, bà Thái Anh Văn nhấn mạnh: “Đài Loan nên hiện đại hóa hơn nữa khả năng phòng thủ, nâng cấp khả năng tác chiến phi đối xứng, thúc đẩy phát triển vũ khí nội địa và cải tổ lực lượng dự bị để sẵn sàng đối phó với áp lực an ninh từ phía Bắc Kinh. Chúng tôi mong muốn hợp tác chặt chẽ hơn và sâu sắc hơn giữa Đài Loan và Mỹ về các vấn đề an ninh khu vực” (The Japan Times, 2022).

Về phía Mỹ:

(i) Đài Loan là một trong những “nước cờ” của Mỹ trong bàn cờ cạnh tranh chiến lược Mỹ - Trung. Kể từ Đại hội XIX năm 2017 của Đảng Cộng sản Trung Quốc, sức mạnh tổng hợp quốc gia và vị thế quốc tế của Trung Quốc không ngừng được nâng cao, trong khi sức mạnh của Mỹ có sự suy giảm tương đối. Trung Quốc đã từ bỏ phương châm “giấu mình chờ thời”, chuyển sang “hành động thể hiện” (Phan Thị Thùy Dung, 2022). Kể từ Đại hội XIX đến nay, Trung Quốc tiếp tục thúc đẩy cải cách, hiện đại hóa quốc phòng và quân đội dưới sự lãnh đạo tuyệt đối, toàn diện của Quân ủy Trung ương, với mục tiêu và lộ trình xây dựng quân đội vững mạnh vào năm 2027 - kỷ niệm 100 năm thành lập Quân giải phóng nhân dân Trung Quốc (PLA). Những bước triển khai trên nhằm góp phần nâng cao vị thế, ảnh hưởng của Trung Quốc ở khu vực cũng như trên toàn cầu nhằm cạnh tranh ảnh hưởng với Mỹ (Phan Thị Thùy Dung, 2022). Trong bối cảnh xuất hiện những dấu hiệu cho thấy Trung Quốc đại lục sẽ không nhân nhượng Mỹ, thời gian sắp tới chính quyền Mỹ vẫn sẽ tiếp tục tăng cường hợp tác quốc phòng với Đài Loan, sử dụng Đài Loan là một trong những “nước cờ” của Mỹ trong cạnh tranh chiến lược Mỹ - Trung.

(ii) Hợp tác quốc phòng Đài Loan - Mỹ năm 2017-2022 còn được thúc đẩy bởi sự ủng hộ của số đông người dân và các chính trị gia lưỡng đảng ở Mỹ (The Japan Times, 2022). Như vậy, đây chính là động lực quan trọng trong việc tăng cường hợp tác quốc phòng Đài Loan - Mỹ.

(iii) Duy trì và thúc đẩy hợp tác quốc phòng với Đài Loan mang lại lợi nhuận to lớn cho Mỹ. Mỹ là nước phát triển công nghiệp quốc phòng hàng đầu thế giới, thông qua phát triển hợp tác quốc phòng với Đài Loan, các tổ hợp công nghiệp quốc phòng Mỹ thu về hàng loạt những hợp đồng vũ khí khổng lồ. Các hợp đồng bán vũ khí này đã thúc đẩy tăng trưởng kinh tế Mỹ nói chung và thúc đẩy sản xuất của các doanh nghiệp sản xuất công nghiệp nặng và công nghiệp quốc phòng nói riêng trong bối cảnh kinh tế Mỹ chịu ảnh hưởng nặng nề bởi đại dịch Covid-19. Trong bối cảnh xuất hiện những dấu hiệu cho thấy Trung Quốc đại lục tăng cường các hoạt động tập trận ở Eo biển Đài Loan, trong thời gian sắp tới chính quyền Mỹ vẫn sẽ tiếp tục tạo ra sự căng thẳng trong quan hệ giữa hai bờ Eo biển Đài Loan để chớp thời cơ thu về những hợp đồng vũ khí béo bở.

5. Kết luận

Mặc dù Mỹ không thiết lập quan hệ ngoại giao chính thức với Đài Loan, song là đối tác cung cấp vũ khí lớn nhất để Đài Loan phòng thủ. Mọi chính quyền, ngoại trừ chính quyền của Tổng thống D. Trump, đã thực hiện tương đối nghiêm túc chính sách “Một Trung Quốc”. Tuy nhiên, bất chấp những lời cảnh báo của Trung Quốc, Tổng thống D. Trump đã “làm mờ” chính sách “Một Trung Quốc” và thực hiện một số bước đi chưa từng có để làm sâu sắc thêm mối hợp tác Đài Loan - Mỹ. Hiện nay, Tổng thống J. Biden đang tìm cách vượt qua các chính sách ngoại giao thời của người tiền nhiệm D. Trump, tiếp tục theo đuổi việc tăng cường quan hệ quốc phòng chặt chẽ hơn với Đài Loan. Từ năm 2016-2023, hợp tác quốc phòng Đài Loan - Mỹ đã được đẩy mạnh thông qua trên các lĩnh vực: pháp lý, mua bán vũ khí và hợp tác hải quân. Hợp tác quốc phòng Đài Loan - Mỹ liên tục phát triển sâu rộng, dựa trên cơ sở tin cậy, phục vụ lợi ích chiến lược của hai bên.

Tài liệu tham khảo

Ben Blanchard (2020). Taiwan opposition seeks distance from China after poll defeat. <https://www.reuters.com/article/us-taiwan-politics/taiwan-opposition-seeks-distance-from-china-after-poll-defeat-idUSKBN23E00D>

Caren Boham, David Brunnstrom. (2016). Trump says U.S. not necessarily bound by 'one China' policy. <https://www.reuters.com/article/us-usa-trumpchina/trump-says-u-s-not-necessarily-bound-by-onechina-policy-idUSKBN1400TY>

CNBC. (2022). Biden says U.S. forces would defend Taiwan in the event of a Chinese invasion. <https://www.cnbc.com/2022/09/19/biden-says-us-forces-would-defend-taiwan-in-the-event-of-a-chinese-invasion.html>

David Brunnstrom, Trevor Hunnicutt. (2023). Biden says U.S. forces would defend Taiwan in the event of a Chinese invasion. <https://www.reuters.com/world/biden-says-us-forces-would-defend-taiwan-event-chinese-invasion-2022-09-18/>

Forum on the Arms Trade. (2023). U.S. Arms Sales to Taiwan. <https://www.forumarmstrade.org/ustaiwan.html>

Hannah Grothusen. (2021). How Biden is Building on Trump's Legacy in Taiwan. <https://www.csis.org/blogs/new-perspectives-asia/how-biden-building-trumps-legacy-taiwan>

Hạnh Phúc. (2022). Trung Quốc phản đối Mỹ bán vũ khí cho Đài Loan. *VOV*. <https://vov.vn/the-gioi/trung-quoc-phan-doi-my-ban-vu-khi-cho-dai-loan-post989248.vov>

House Armed Services Committee. (2022). Final Text Summary of the National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2023. https://armedservices.house.gov/_cache/files/c/c/cc3467a1-1686-42d0-9eed-0acb6ba59f1e/FBEC9B3BBACB6F0F647481B1A1C3BE2C.20221207-fy23ndaa-bill-summary-vfinal.pdf

Hoàng Khắc Nam. (2016). *Những thách thức an ninh toàn cầu và khu vực: Con đường cùng cớ và hợp tác ở Đông Á*. Nxb. Khoa học xã hội.

Hồng Thủy. (2016). Bà Thái Anh Văn - khắc tinh của yêu sách bành trướng Biển Đông. *Tạp chí Điện tử Giáo dục Việt Nam*. <https://giaoduc.net.vn/ba-thai-anh-van-khac-tinh-cua-yeu-sach-banh-truong-bien-dong-post165033.gd>

Jim Garamone. (2018). President Signs Fiscal 2019 Defense Authorization Act at Fort Drum Ceremony. <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1601016/president-signs-fiscal-2019-defense-authorization-act-at-fort-drum-ceremony/>

Joseph Yeh (2022). Canadian warship makes rare Taiwan Strait transit. <https://focustaiwan.tw/politics/202209210004>

Mallory Shelbourne. (2022). House Passes FY 2023 NDAA That Authorizes \$858B for National Defense. <https://news.usni.org/2022/12/08/house-passes-fy-2023-ndaa-that-authorizes-858b-for-national-defense>

Ministry of Foreign Affairs, Republic of China (Taiwan). (2018). American Institute in Taiwan inaugurates new office complex in Taipei. <https://nspp.mofa.gov.tw/nsppe/news.php?post=136061&unit=400>

Nghiên cứu Quốc tế. (2022). Vấn đề Đài Loan trong quan hệ Mỹ-Trung và tác động từ xung đột Nga - Ukraine. *Nghiên cứu quốc tế*. <https://nghiencuuquocte.org/2022/10/11/van-de-dai-loan-trong-quan-he-my-trung-va-tac-dong-tu-xung-dot-nga-ukraine/>

Phan Thị Thùy Dung. (2022). Một số thành tựu nổi bật của Trung Quốc từ sau Đại hội XIX đến nay và tình hình Trung Quốc trước thềm Đại hội XX. *Tạp chí Cộng sản*. <https://www.tapchicongsan.org.vn/web/guest/the-gioi-van-de-su-kien/-/2018/826002/mot-so-thanh-tuu-noi-bat-cua-trung-quoc-tu-sau-dai-hoi-xix-den-nay-va-tinh-hinh-trung-quoc-truoc-them-dai-hoi-xx.aspx>

Senate Committee on Foreign Relations. (2022). The Taiwan Policy Act of 2022. [https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/SBS%20Taiwan%20Policy%20Act%20FINAL%20\(1\).pdf#:~:text=The%20Taiwan%20Policy%20Act%20of%202022%20creates%20a%20new%20initiative,bolster%20support%20for%20Taiwan's%20democratic](https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/SBS%20Taiwan%20Policy%20Act%20FINAL%20(1).pdf#:~:text=The%20Taiwan%20Policy%20Act%20of%202022%20creates%20a%20new%20initiative,bolster%20support%20for%20Taiwan's%20democratic)

Sở Ngoại vụ Tiền Giang. (2021). Quan hệ Trung - Mỹ và vấn đề Eo biển Đài Loan. <https://songoaivu.tiengiang.gov.vn/chi-tiet-tin/?quan-he-trung-my-va-van-e-eo-bien-ai-loan/30150250>

The Guardian. (2022). China halts cooperation with US over critical issues. <https://www.theguardian.com/world/live/2022/aug/05/china-taiwan-news-live-fire-military-drills-exercises-us-warns-mistake-could-lead-to-conflict>

The Guardian. (2020). Tsai Ing-wen says China must 'face reality' of Taiwan's independence. <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/15/tsai-ing-wen-says-china-must-face-reality-of-taiwans-independence>

The Japan Times. (2022). Tsai Ing-wen says U.S. National Guard planning “cooperation” with Taiwan military. <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/05/31/asia-pacific/politics-diplomacy-asia-pacific/us-national-guard-taiwan-cooperation/>

The White House. (2022). National Security Strategy. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>

United States Congress. (2019). John S. McCain National Defense Authorization Act For Fiscal Year 2019. <https://www.congress.gov/115/plaws/publ232/PLAW-115publ232.pdf>

Vì Trần. (2023). Mỹ bán tên lửa cho Đài Loan, Trung Quốc lập tức phản đối. *Thanh niên*. <https://thanhnien.vn/my-ban-ten-lua-cho-dai-loan-trung-quoc-lap-tuc-phan-doi-185230302145727679.htm>

Wayback Machine - Internet Archive. (2017). Morales decorates Taiwan's president, names her peace ambassador”. https://web.archive.org/web/20200809221929/http://noticias.alianzanews.com/309_hispanic-world/4260201_morales-decorates-taiwan-s-president-names-her-peace-ambassador.html

Xinhua. (2022). Full Text: The Taiwan Question and China's Reunification in the New Era. <https://english.news.cn/20220810/df9d3b8702154b34bbf1d451b99bf64a/c.html>

Yeni Wong, Ho-I Wu, and Kent Wang. (2016). Tsai's Refusal to Affirm the 1992 Consensus Spells Trouble for Taiwan. <https://thediplomat.com/2016/08/tsais-refusal-to-affirm-the-1992-consensus-spells-trouble-for-taiwan/>